

Muszle mięczaków odkrywane na stanowiskach archeologicznych w Polsce rzadko stanowią przedmiot szczegółowych analiz. Z reguły badacze poprzestają na wiedzy, że dany przedmiot zrobiony jest z muszli, co widać na pierwszy rzut oka. Od czasu do czasu przedmioty te cieszą się jednak większym zainteresowaniem z uwagi na ich potencjalne „egzotyczne” pochodzenie, odkrywane daleko od źródeł surowca uważane są za dowód dalekosiężnych kontaktów handlowych.

Najsłynniejszą muszlą młodszej epoki kamienia jest śródziemnomorski *Spondylus*, w Europie Środkowej utożsamiany z bogactwem i prestiżem, symbolem społeczności rolniczych, które dotarły na teren Europy Środkowej ok. VI tys. p.n.e. Z tego względu bardzo wiele znalezisk ozdób z muszli na terenie Polski (bez przeprowadzenia szczegółowych analiz) utożsamianych było właśnie z rzekomym *Spondylusem*. Przeprowadzone wstępne badania ozdób pokazały, że większość tych znalezisk zostało wykonanych z lokalnych surowców, a to co w nich najcenniejsze – znaczenie jakie miały i rola jaką odgrywały dla przeszłych społeczności, pozostała ukryta. Bezpośrednim powodem podjęcia tematyki badawczej, jakim są studia nad ozdobami z muszli z okresu neolitu i z wczesnej epoki brązu, była chęć rozprawienia się z „mitem *Spondylusa*” i zweryfikowaniem błędnie sformułowanych hipotez dotyczących dalekosiężnej wymiany. A co najistotniejsze pokazanie poprzez wieloaspektową analizę ozdób z muszli ich znaczenia w kontekście zmiany kulturowej, rozprzestrzeniania się rolnictwa, symboliki i obrzędów pogrzebowych.

Celem naukowym projektu jest poznanie „historii życia” ozdób z muszli, które używane były przez społeczności żyjące między VI a II tys. p.n.e. w Europie Środkowej. Dzięki bardzo bogatym i spektakularnym znaleziskom ozdób z muszli w grobach odkrytych na terenie Polski, możliwe jest zbadanie tej kategorii zabytków archeologicznych z zastosowaniem nowoczesnych analiz: malakologicznych, paleontologicznych, fizykochemicznych, izotopowych, studiów mikroskopowych, traseologicznych, wspartych datowaniem metodą radiowęglową (C14).

Ozdoby to przede wszystkim zawieszki i paciorki, dekoracje stroju i ciała człowieka. Ich analiza polega na rozpoznaniu gatunku i określeniu miejsca pochodzenia muszli, oraz dokonaniu niezbędnych pomiarów. Wiemy, że większość z nich wytwarzano z surowców lokalnych, bardzo często z muszli mały słodkowodnych, muszli kopalnych mięczaków znajdujących w mioceńskich osadach na południu Polski oraz muszli morskich pozyskanych na drodze wymiany i handlu znad Morza Śródziemnego i Morza Czarnego. Dzięki badaniom dowiemy się jakie konkretnie muszle zostały wybrane do wyrobu ozdób, skąd je pozyskiwano i jak te preferencje zmieniały się w czasie. W trakcie dokładnej obserwacji mikroskopowej ozdób poszukiwane są mikro i makro ślady, dzięki którym możemy rozpoznać w jaki sposób paciorki i zawieszki zostały wytworzone, za pomocą jakich narzędzi, jakie ślady użytkowania człowiek na nich pozostawił – do czego były wykorzystywane lub w jaki sposób noszone (sznur luźno zwisających paciorków czy aplikacje przyszyte do odzieży?).

W rozwiązaniu zagadki produkcji ozdób oraz ich użytkowania bardzo pomocne są eksperymenty. W ich trakcie spróbujemy odtworzyć proces produkcji ozdób stosując pradawne techniki oraz repliki narzędzi krzemiennych, kamiennych i kościanych aby dowiedzieć się w jaki sposób ozdoby były wytwarzane i jakie ślady narzędzia na nich pozostawiają. Bardzo pomocne w analizie ozdób są również badania fizykochemiczne różnych substancji przyklejonych do ich powierzchni. Ozdoby złożone do grobu bezpośrednio przylegają do ciała czy ubrania. Zdarza się, że w trakcie procesu rozkładu, pod wpływem zachodzących procesów chemicznych, przyklejają się do nich różnego typu pozostałości oraz zachowują na ich powierzchni różnego rodzaju odciski. Zbadanie tych śladów jest pomocne w ustaleniu substancji z którymi ozdoby miały kontakt, bardzo często jest to odzież, sznurki, nici czy materiał do którego ozdoby były przyszyte (skóry, tkaniny).

Ostatnim etapem w badaniach nad ozdobami z muszli jest interpretacja ich znaczenie w kontekście kulturowym. Jako rzeczy związane bezpośrednio z człowiekiem mogły oprócz spełnianej funkcji, poza sferą materialną, mieć znaczenie społeczne (komunikując wyjątkowy statut społeczny, przynależność do danej społeczności), społeczno-ekonomiczne, magiczne (symbole, amulety) itp. Często odzwierciedlają one konkretne wzorce kulturowe charakterystyczne dla okresu czasu i regionu geograficznego. Muszle morskie znajdujące na stanowiskach oddalonych nieraz setki kilometrów od morza świadczą o istniejących w przeszłości kontaktach handlowych, wymianie między poszczególnymi społecznościami. Zmiany w ornamentyce na przestrzeni czasu świadczą również o zmianach kulturowych – konkretne typy ozdób związane były ze społecznościami mezolitycznymi, pierwsi rolnicy przynieśli na teren Europy Środkowej odmienny styl dekoracji zaadoptowany z czasem przez lokalne społeczności, a wraz z nastaniem epoki brązu ozdoby z muszli całkowicie wyszły z użycia i zastąpiono je dekoracjami z innych surowców. Interpretacja wyników analiz ozdób z muszli umożliwi nam wgląd również w zwyczaje pogrzebowe, sposób dekorowania zmarłych i całą sferę symboliki związaną z ozdobami. W projekcie zostanie podjęta próba odczytania znaczeń jakie ozdoby miały dla ludzi żyjących w przeszłości.